

#Θ. 028 / ελληνική τέχνη 188 και 198 αιώνα

9ο μάθημα: Περί της Σχολής του Μονάχου

Η παρουσίαση της καλλιτεχνικής κίνησης στο Μόναχο κατά τον 19ο αιώνα και των εκφάνσεών της στην καλλιτεχνική ζωή της Ελλάδας στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα θα αποτελέσουν τον κύριο κορμό του 9ου μαθήματος. Αφού εξεταστούν οι καλλιτεχνικές προτεραιότητες των βασιλέων της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄ και Μαξιμιλιανού Β΄ θα παρουσιαστούν τα κύρια ρεύματα που επηρέασαν την τέχνη του Μονάχου, τα σημαντικότερα έργα της εποχής και το καλλιτεχνικό κλίμα στην Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου. Παράλληλα θα μελετηθεί μια πρόδρομη εκδήλωση της ελληνικής έκφανσης της Σχολής του Μονάχου, που θα εκδηλωθεί με την διδασκαλία του Λουδοβίκου Θείρσιου στο Σχολείο των Τεχνών και το έργο του στο βυζαντινό ναό της Σώτειρας του Λυκοδήμου. Στο δεύτερο μισό του μαθήματος θα εξεταστούν τα χρονικά όρια της ελληνικής εκδοχής της Σχολής του Μονάχου και οι κυριότεροι εκπρόσωποι του συγκεκριμένου ρεύματος. Ιδιαίτερα θα εμμείνουμε στην καλλιτεχνική προσωπικότητα του Νικηφόρου Λύτρα, που με το έργο του και κυρίως τη διδασκαλία του επηρέασε μια πλειάδα καλλιτεχνών στην Αθήνα μετά την επιστροφή του από το Μόναχο.

καλλιτέχνες

- **Peter von Cornelius** (1784 – 1867)
- **Johann Friedrich Overbeck** (1789 – 1869)
- **Friedrich Wilhelm von Schadow** (1789 – 1862)
- **Wilhelm von Kaulbach** (1805– 1874)
- **Karl Theodor von Piloty** (1826 – 1886)
- **Albrecht Christoph Wilhelm von Diez** (1839 – Munich)
- **Λουδοβίκος Θείρσιος** [Ludwig Thiersch] (1825-1909)
- **Wilhelm Maria Hubertus Leibl** (1844 – 1900)
- **Franz von Lenbach** (1836 - 1904)
- **Wilhelm von Lindenschmit ο Νεότερος** (1829 - 1895)
- **Νικηφόρος Λύτρας** (1832 – 1904)

ενδεικτική βιβλιογραφία

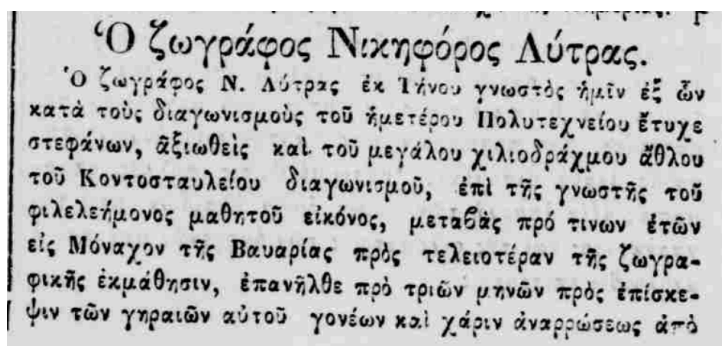
Γενικά εγχειρίδια

- ✦ Γιοφύλλης, Φ. (1962). *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτηριστικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) : 1821-1941*. Αθήνα: Το Ελληνικό Βιβλίο.
- ✦ Κωτίδης, Α. (1995). *Ζωγραφική 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ✦ Λυδάκης, Σ. (1988). *Οι Έλληνες ζωγράφοι*. Αθήνα: Μέλισσα.τ. 3. *Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής (16ος-20ος αιώνας)*.
- ✦ Σπητέρης, Τ. Π. (1979). *Τρεις αιώνες νεοελληνικής τέχνης, 1660-1967*. [Αθήνα]: Εκδοτ. Οργανισμός Πάπυρος.

Εξειδικευμένα έργα

- Γραϊκος, Ν. (2011). *Ακαδημαϊκές τάσεις της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα: πολιτισμικά και εικονογραφικά ζητήματα*. Θεσσαλονίκη: [χ.ό.].
- Κασιμάτη, Μ. Ζ. (2000). *Αθήνα-Μόναχο: τέχνη και πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου.
- Lenman, R. (1997). *Artists and society in Germany, 1850-1914*. New York: Manchester University Press.
- Μισιρλή, Ν. (1993). *Ελληνική ζωγραφική: 18ος-19ος αιώνας*. Αθήνα: Αδάμ.
- Παπανικολάου, Μ. (1978). *Έργα των Ελλήνων καλλιτεχνών του 19ου αιώνα στις καλλιτεχνικές εκθέσεις του Μονάχου*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Παπανικολάου, Μ. (1978). *Τα ελληνικά τοπία του Carl Rottmann. Μελέτες και σχέδια για την παραγγελία του Λουδοβίκου Α΄ της Βαυαρίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Προκοπίου, Α. Γ. (1936). *Νεοελληνική τέχνη. τ. 1. Εφτανσιώτικος νατουραλισμός*. Αθήνα: Μέλισσα.
- Τελλόγλειο Ίδρυμα, & Ξανθού, Μ. Γ. (2006). *Ελληνες καλλιτέχνες στην Ακαδημία του Μονάχου τον 19ο και 20ό αιώνα =: Griechische Kunstler in der Munchener Akademie im 19. und 20. Jahrhundert*. Θεσσαλονίκη: Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών.
- Χρήστου, Χ. (1981). *Η ελληνική ζωγραφική 1832-1922*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Παράλληλα κείμενα

Αλήθεια, 3 Μαρτίου 1867.

διαθέσιμο στην ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων: https://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=42953&seg=25605

μικρᾶς ἀσθενείας. Ὁ Νικηφόρος Λύτρας, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν, ἔφερεν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν πόλιν τοῦ Μονάχου τὸ πτυχίον τοῦ ἰκανωτέρου τῶν τῆς ἡμετέρας καλλιτεχνικῆς σχολῆς μαθητῶν ἐπανερχόμενος δὲ σήμερον εἰς τὴν πατριδα προπεμπόμενος ὑπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς φήμης τοῦ ἀριστοτέχνου καὶ ἐναρίθμιος ὧν ἐν τοῖς ἀλλοδαποῖς καλλιτέχνοις διὰ τὰ διάσπορα αὐτοῦ ὠραία ἔργα, οἷον τὴν γραφὴν τοῦ ἱσοῦ τῆς Πηνελόπης, εὐρισκομένην ἐν Ῥωσίᾳ, τὴν τοῦ ἀτάκτου παιδός, ἐν Βερολίῳ, τὴν ἀπαγγόνισιν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ἐν Κερκύρα (1) καὶ, τέλος τὴν μυθολογικὴν ἅμα καὶ ἱστορικὴν εἰκόνα τῆς Ἀντιγόνης, παριστάσαν τὴν Ἡραΐδα καθ' ἣν στιγμὴν ἀπερχομένη ἐν ἀστρολαμπῇ νυκτὶ ἐπιτυγχάνει τοῦ νεκροῦ τοῦ προσφιλοῦς ἀδελφοῦ αὐτῆς Πολυνεῖκου.

Τὴν εἰκόνα ταύτην, καίτοι ἄσασιν αἱ καλλιτεχνικαὶ τῆς Γερμανίας ἐφημερίδες ἐπευφήμισαν ἀρκούντως, διὲ ἐξετέθη ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ τοῦ Μονάχου Ἐκθέσει (ὡς ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ Μέλλοντος ὑπ' αὐτοῦ 228 ἀναφέρονται αἱ διάφοροι περὶ αὐτῆς ἐπαινετικαὶ αὐτῶν κρίσεις), παρ' ἡμῖν δυστυχῶς ὀλίγοι ἔλαβον τὸν κόπον νὰ ἴδωσιν ἴσως καὶ νὰ θαυμάσωσιν· οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὴν ὀλίγοι ζήνοι κήπορησαν διὰ τὴν ὀλιγορίαν ἡμῶν, πῶς τὸ ἀριστούργημα τοῦτο νὰ ἐκτεθῆ ἄνευ τοῦ καταλλήλου φωτισμοῦ πρὸς τὴν πρέπουσαν κατάληψιν αὐτοῦ (2). Ἐλπίζομεν ὅμως διὲ ἐν τῇ Παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῶν Παρισίων πλειοτέρα θέλει καταβληθῆ φροντίς ἵνα προσφορώτερον τοποθετηθῆ πρὸς τιμὴν τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας.

Ὁ κ. Νικηφόρος Λύτρας ἄσμος καὶ ἄγνωστος οὕτως εἶπε ἐν τῇ πατριδι αὐτοῦ διατελών, ἔλαβεν εὐτυχῶς παρὰ τοῦ κ. Καυτανζόγλου τὴν παραγγελίαν τῆς ἀπεικόνισσας τοῦ προσώπου τῆς γυναικὸς αὐτοῦ μητρός. Ἰδόντες κατ' αὐτὰς τὴν εἰκόνα ταύτην, ἐθαυμάσαμεν τὴν γραφίδα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐντέλους ἀφομοιώσεως καὶ τὴν κλασικὴν διαθέσιν αὐτῆς. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ κ. Ν. Λύτρας ἀποδεικνύει ἐναργῶς διὲ ἡ προσωπογραφία δὲν συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὴν ἀντιγραφὴν καὶ διαχάρειν σημεῖων καὶ διαγραμμάτων πρὸς ἀπεικόνισιν προσώπου, ἐκτελούμενων μεθ' ὅλης τῆς πιστότητος καὶ ἀκριβείας, ἀλλ' ὀφείλει ὁ προσωπογράφος νὰ παραστήσῃ κυρίως τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀπεικονιζομένου, καὶ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἔκφρασιν τῆς διανοίας καὶ τὴν ἐγγράειν του βίου αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ὁ πολλὸς περὶ τὴν τέχνην Ραϊνόλδος, συγγράφας περὶ προσωπογραφίας, ἔλεγε πολλάκις διὲ ἡ ὁμοιότης καὶ ἡ χάρις συνίσταται μᾶλλον εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ γενικοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῆς φυσιογνωμίας, ἢ εἰς τὴν δουλικὴν ἀντιγραφὴν καὶ μόνον, παρὰστασιν τοῦ προσώπου ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεγάλη διαφορά μεταξὺ τῆς μηχανικῆς διὰ τῆς φωτογραφίας ἀπεικόνισσας, καὶ τῆς αἰσθητικῆς παραστάσεως τοῦ καλλιτέχνου. Γνωστὸν εἶναι εἰς ποῖαν ἐπὶ τοιούτων ἀρχῶν στη-

ριζομένη ἡ προσωπογραφία ἐφθασεν ἐντέλειαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥστε οἰωνοσκόποι νὰ μαντεύωσιν ἀπὸ τῶν εἰκόνων τοῦ Ἀπελλοῦ τὰ συμβεβηκότα εἰς τοὺς ἀπεικονιζομένους, καὶ ὡς λέγει ὁ Πλίνιος ἱετρός ἐπὶ προσωπογραφίας νοσοῦντος γραφείας παρὰ τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου τοῦ Θηβαίου, νὰ γνωματεύωσι περὶ τοῦ χρόνου πότε ἐμελλε νὰ ἀποθῆ (1). Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῖς νεωτέροις ἡ τέχνη τῆς προσωπογραφίας ἐφθασεν εἰς θαυμασίαν ἐντέλειαν. Οὕτως ἔχομεν τὰς περιωνύμους προσωπογραφίας τῶν ἀριστοτεχνῶν Ραϊμβρανδου, Βανδίου, Τεϊτανοῦ, Λεονάρδου Δαβίνχίου, τοῦ γράψαντος τὴν Μαρίαν Λίζαν σύζυγον τοῦ Γιοκόνδου, ἐκ Φλωρεντίας, (2) καὶ τὴν τοῦ μεγάλου Ραφαήλου, ἀπεικονίσαντος τὸν κόμισσαν τῆς Μαντίας, ἐν τοιαύτῃ φιλοσοφικῇ καλοκαγαθίᾳ, ὥστε ἐκίνει περιπαθέστατα τὸ αἰσθημα τῆς φιλάτης αὐτοῦ συζύγου, ἧτις ἐπιστέλλουσα πρὸς αὐτὸν ἀπαντα, οἱ Οἱμοὶ ἔλεγεν οὐδὲν ἔτερον πρὸς παραμυθίαν μου ἔχω, ἢ τὴν προσωπογραφίαν σου, ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης παρηγοροῦμαι, μετ' αὐτῆς συνδιαλέγομαι, αὐτὴν βλέπουσα νομίζω ὅτι ἀκούω τὴν φωνὴν σου· πρὸς τὸ μειδίωμα αὐτῆς νομίζω ὅτι μέλλεις νὰ ἐμὲ ὁμιλήσῃς, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μικρὸς υἱός σου, ἰσάκις αὐτὴν θεωρεῖ, σὲ ἀναγνωρίζει χαίρωντα.

Τοιοῦτον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀληθοῦς προσωπογραφίας, ἧτις δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὴν ἀπλὴν καὶ ζῆρὴν ἀφομοίωσιν τοῦ προσώπου, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐμπνεύσῃ τρόπον τινα εἰς τὴν εἰκόνα τὸ αἰσθημα καὶ τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα, τὴν παράστασιν τοῦ ὅλου βίου τοῦ ἀπεικονιζομένου. Ἡ παρὰ τοῦ κ. Λύτρα ποιηθεῖσα εἰκονογραφία τῆς μητρός τοῦ κ. Καυτανζόγλου ἐν τῇ πρὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως γραφικωτάτῃ ἐνδυμασίᾳ, τηρεῖ πληρῶστα ἀπαντα τοὺς περὶ τῆς τέχνης κανόνας, ἀκριθέστατα ἀπεικονίζουσα τοὺς χαρακτῆρας ἀποπνεύσας μεγαλοπρεπῆ τινα καὶ γλυκεῖαν ἔκφρασιν. Ἐπιτυχῆς δὲ ὄντως καὶ ἀληθῆς ὁ χρωματισμὸς τοῦ προσώπου, ὄμοιος δὲ καὶ ζωηροὶ ἐν τῷ γήρατι οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς εἰκονιζομένης, ἧτις διὰ τοῦ γληνιαίου μειδιάματος ἀληθῶς ἐμφανίζει τὴν καλοκαγαθίαν, τὸ πωτεῖον τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ ἦθους αὐτῆς. Ἐν δὲ τῇ εὐστόχῳ καὶ εὐφροσύνῃ διαθέσει, τῆς γραφικωτάτης καὶ συνήθους τῆς εἰκονιζομένης στολῆς, τῆς πλουσίας ἅμα καὶ σοβαρᾶς μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας παραστάσεως τὰ διάφορα εἶδη τῶν ὕφασμάτων, ἐκπλήττεται ὄντως ὁ θεατῆς· διότι καίτοι τὰ πλείστα εἶναι μέλανα, καὶ οὕτως εἰπεῖν μονόχροα· πλὴν τοῦ ἐρυθροῦ φαιῖου καὶ τῆς ἐκ λευκοῦ κίττου (Κακομίου) κηλοῦ, οὐχ ἦσαν ὁ ἱματισμὸς ἐπιβαίεται διὰ τῆς ἐντέχνου ἀποχρώσεως ποικίλος καὶ διάφορος, διακρινομένης καὶ αὐτῆς τῆς ποιότητος τῶν ὕφασμάτων. Ἡ δὲ γερωνικὴ χεῖρ πλήρης ζωῆς, κρατεῖ τὸ σύνθετος ἐξ ἠλέκτρου κομπολόγιον μετὰ χρυσοῦν θυσάνων, καὶ συνάμα τὸ ἀναπόφευκτον Ραϊμβρανδικὸν δὲ διατεθειμένον καὶ ἐκ τῶν ὤλων ἐξολοθισθαινον κίτρινον σάλιον, ὅπερ περιορίζει πῶς τὴν ὄλην εἰκονογραφίαν, συμπληροῦν θαυμασίως τὴν ὀπτικὴν ἀπάτην. Συγχάρομεν λοιπὸν τῷ κυρίῳ

(1) Προσφορώτερον θέσις αὐτῆς, νομίζομεν, ἦθελεν εἶθαι ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Πολυτεχνείου, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς καλλιτεχνικῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ἑλλάδι τέχνης.

(2) Ὁ μὴ κατάλληλος φωτισμὸς καταστρέφει πᾶσαν ἀξίαν οἰοῦν ἄποτε καλλιτεχνήματος ὅθεν καὶ ἡ ἀναρμόδιος τοποθέτησις αὐτοῦ παριστᾷ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ὅπερ καὶ ἡ ἀρμονικωτάτη μελωδία ἐν μὴ ἀκουστικῇ καὶ καταλλήλῳ αἰθούσῃ. Διότι ὅν λόγον ἔχουσιν οἱ κανόνες τῆς ἀκουστικῆς πρὸς τὸ ἀρμονικὸν τῆς μελωδίας, τὸν αὐτὸν καὶ οἱ κανόνες τῆς ὀπτικῆς πρὸς τὸν πρέποντα φωτισμὸν παντὸς καλλιτεχνικοῦ ἔργου.

Καυτανζόγλω διὰ τὴν κτῆσιν τοιοῦτου ἀριστουργήματος, παριστῶντος τόσον ἐπιτυχῶς τὴν εἰκόνα τῆς φιλάτης αὐτοῦ μητρός, καὶ αὐτῇ δὲ συγχάρομεν τῇ Ἑλλάδι ἧτις μόλις εἰκόσατῃ καλλιτεχνικὸν βίον διανύουσα δύναται ὅμως διὰ τούτου καὶ μόνου τοῦ ἔργου νὰ παρασταθῇ ἀφόβως καὶ τοι γυμνῇ καὶ πενιχῶ, ἐνώπιον τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων, λέγουσα μετὰ θάρρους. Καὶ ἐγὼ ἔχω τὸν ζωγράφον μου. (Anche 10 ho il mio pittore).

Παλλιγενεσία, 9 Νοεμβρίου 1870.

διαθέσιμο στην ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων: https://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=43161&seg=10256

Ἐκθεσις τῶν Ὀλυμπίων.

Καλλιτεχνικά ἔργα.

Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ Ἑλλάς στερομένη πάντων σχεδὸν τῶν χειρῶν, δὲν ὀφείλει πρὸ τῆς πληρώσεως τῶν πολλῶν τῆς ἀναγκῆς νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ περιττά, ἢ πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς πολυτελείας, ὡς συνήθως ἀποκαλοῦσι τὰ καλλιτεχνικά ἔργα. Καὶ αὐτὸς μάλιστα ὁ διευθυντὴς τοῦ πολυτεχνικοῦ σχολείου, ἄτε μηχανικός ὢν, καὶ ἐκ τῶν ἐξεχόντων μάλιστα, πολλὰκις ἐκφράζων τὴν πᾶγκοινον ταύτην ιδεάν, ἀπεφάνθη ὅτι προτιμᾷ ἐν σιδηροῦν κλειθρῶν πολὺ περισσώτερον ἐνὸς πίνακος. Τὸ τοιοῦτον ἐὰν ἦτο ὀρθόν, θ' ἀπεδείκνυεν ὅτι περικυκλούμεθα ὑπὸ τοσοῦτον κλεπτῶν, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα τίποτε νὰ τηρήσωμεν ἀσφαλῆς ἄνευ κλειθρῶν! Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ πλείοτερον συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς βιομηχανίας, οὐδὲ ἄλλο πράττουσιν ἢ νὰ συνηγορῶσιν ὑπὲρ τῆς πολυτελείας. Ἐὰν ἡ πολυτέλεια εἶναι κατακριτέα, τότε ἅπαντα σχεδὸν αἱ τέχναι εἰσι περιτταί. Ἀντὶ τῶν μεταξίνων καὶ ποικιλοχρῶν ὑφασμάτων, τὰ λευκὰ βαμβάκινα θέλουσι πληρῶσαι κάλλιστα τὰς ἡμετέρας χρείας. Ἀντὶ τῶν ἀγγείων τῆς Σέβρης, τὰ ἐξ ἐρυθροῦ ἀργίλλου τῶν ἡμετέρων κεραμοειῶν θὰ ἐχρησίμευον κάλλιον ἐκείνων. Οἰκονομίαν! Οἰκονομίαν κερυγάει καὶ ὁ ἐντιμος πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ τότε πρὸς τί γίνονται ἡ βιομηχανικὴ ἐκθεσις, καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν δίδονται τὰ βραβεῖα εἰς τὸν ξυλουργὸν τὸν κατασκευάσαντα πολυτελεστάτον γραφεῖον ἢ ὠραιότεραν τράπεζαν, εἰς τὸν σιδηρουργὸν τὸν κατασκευάσαντα κλίνην πολυδαπανωτέραν, ἢ τὸν ὑποδηματοποιὸν τὸν κατασκευάσαντα ὠραιότερον καὶ κομψότερον ὑπόδημα, ἐὰν ἀπληροῦνται εἰς τοὺς ἔχοντας νὰ τὰ ἀγοράσωσι; Δὲν εἶναι ἄρα ἡ πολυτέλεια βλαπτικὴ, εἶναι μάλιστα πρὸς εὐδῶσιν τῆς βιομηχανίας ἀναγκαία. Βλαπτικὴ εἶναι εἰς τοὺς λαοὺς ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀμάθεια. Τὰ ἔθνη δέον νὰ ἐργάζωνται ὕπως παράγῃσι πλείοτερα, ἀλλὰ καὶ νὰ καταναλίσκωσι τὰ παραγόμενα. Τὸ ἐν δὲν δύναται οὔτε νὰ ὑπάρξῃ οὔτε νὰ προαχθῇ ἄνευ τοῦ ἑτέρου.

Ἀλλ' οἱ πολλοὶ νομίζουσιν ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἄτε πτωχὴ

οὔσα, δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ καὶ διαθρήψῃ ζωγράφους ἢ γλύπτας, ἐπομένως φρονοῦσιν οὗτοι ὅτι δέον ν' ἀποτρέπωμεν τοὺς νέους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐναγκαλισθῶσιν ἔργον ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἐλπίζουσιν οὔτε πλουτισμὸν, οὔτε κἂν ἄνετον ὑπαρξιν.

Ἡμεῖς λέγομεν πρῶτον πρὸς τοὺς τοιοῦτους, ἦτι ἡ ὀλιγογῶρα ἦν δεικνύομεν πρὸς τὰς καλὰς τέχνας προέρχεται μᾶλλον ἐξ ἀφιλοκαλίας ἢ ἐκ τῆς πενίας. Δεύτερον δὲ νομίζομεν ὅτι ὁ ἀληθὴς καλλιτέχνης καὶ ἂν ἐν Ἑλλάδι δὲν εὕρισκε ἐργασίαν, δύναται νὰ εὕρῃ αὐτὴν ἀλλοθῶ. Αἱ καλλιτεχνικαὶ ἐκθεσεῖς, αἱ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης τελοῦμεναι, διευκολύνουσι τὰ μέγιστα τιν πώλησιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, καὶ ἐν αὐταῖς εὕρισκει εὐκολώτατα ὁ δόκιμος καλλιτέχνης οἰοῦντι ὅτι ἐθνῶς ἀμοιβὴν τῆς ἰκανότητός του. Οἱ κατὰ παραγνώρισιν τοῦ προορισμοῦ τῶν ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν καλλιτεχνίαν, οἱ θέλοντες ἀρρόπως νὰ βιάσωσι τὴν φύσιν των, ἐκείνοι βεβαίως θὰ δυστυχωῦσιν· ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει εἰς πάντας τοὺς μὴ εὐδοκμοῦντας εἰς τὸ ἔργον των. Οὐδ' ὁ ἰατρὸς ὁ μὴ γινώσκων τὴν ἰατρικὴν, οὐδ' ὁ νομικὸς ὁ μὴ ἐπιστάμενος τὴν νομικὴν, οὐδ' ὁ ξυλουργὸς ὁ μὴ γινώσκων τὴν ξυλουργικὴν δύναται νὰ εὐμερῆσῃ καὶ νὰ δοξασθῇ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ὁ ἀδοκίμως μετέρχεται.

Προκειμένου λόγου περὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων προετάξαμεν τ' ἀνωτέρω ὅπως διασκεδάσωμεν, εἰ δυνατόν, ἐσφαλμένας τινὰς ιδεὰς, αἵτινες κραταιοῦμεναι δύναται ποτε νὰ παραβλάψωσι τὴν μόλις παρ' ἡμῖν γεννωμένην καλλιτεχνίαν. Ἴσως μάλιστα καὶ ἐβλάψαν αὐτὴν, διότι, τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν τοῦ πολυτεχνείου τὰ ἐκτεθέντα ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Ὀλυμπίων, ἦσαν ὀλιγώτερα ἢ ἄλλοτε, ἐνῶ οἱ καθηγηταὶ τῆς τε γραφικῆς ἢ γλυπτικῆς εἶναι οἱ ἀριστοὶ πάντων τῶν προκατόγων των. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ ἀξίου ζωγράφου Λύτρα ὁ γερμανικὸς τρόπος μετεδόθη εἰς τοὺς μαθητὰς, καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς τέχνης ἐτροποποιήθη οὐσιωδῶς ἐπὶ τὸ βέλτιον. Εἰκῶν τις, ἐν ἣ παρίσταται εἰς φυσικὸν μέγεθος νεάνις βαστάζουσα σάρωθρον, καὶ ἑτέρα, ἐν ἣ φαίνεται τὸ ἐσωτερικὸν σιδηρουργεῖον ἐνθα ὁ σιδηρουργὸς ἐργάζεται παρὰ τὴν κάμινον, ἔργα ἀμφοτέρω τοῦ νέου Πανταζῆ, μαθητοῦ τοῦ ἡμετέρου πολυτεχνείου, μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μας. Προσέτι κεφαλαίαι τινες τοῦ ἰδίου εἶναι ὡς σπουδαῖα ἔργα ἀξιώπαινα. Ἐὰ γλυπτικὰ ἔργα τῶν μαθητῶν τοῦ αὐτοῦ καταστήματος συνίστανται ἅπαντα εἰς κεφαλαῖα τινὰς καὶ ἀνάγλυφα ἐκ γύψου, ἀλλ' ἅπαντα εἰσὶν ἀπομιμήσεις ἀρχαίων ἔργων.

Τὰ ὑπὸ διαφόρων ζωγράφων ἐκτεθέντα ἐλαιογραφήματα εἶναι πάνυ ὀλίγα, καὶ ἐκ τούτων πάλιν ὀλίγιστα ἔχουσιν ἀξίον τινὰ, διότι τὰ πλείστα εἰσὶν ἀντιγραφικὰ ἀτυχεῖς. Ἐν ἔργον μόνον τοῦ κ. Προσαλέντη, ἔχει ἀξίαν τινὰ, εἶναι δὲ καὶ τὸ κάλλιστον ἐν τῇ ἐκθεσί. Ἄλλοτε ἐν τῇ Παλλιγενείᾳ ἐγράψαμεν περὶ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ παριστάνοντος μίαν σκηνὴν Σαικσπηρείου τινὸς δράματος, διὸ φρονοῦμεν περιττὸν νὰ ἐπανελάβωμεν ἤδη.

Ὁ αὐτὸς ἐξέθηκε δύο ἑτέρας εἰκόνας τὴν τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ Χατῆ Πέτρου. Κεφαλαίαι τινὲς ἐκτεθεῖσαι ὑπὸ τινος Δούκα εἶναι καλῶς ἐσπουδασμέναι, ἀλλ' αἱ ἐκτεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου προσωπογραφίαι δεικνύουσι γραφίδα ταλαντευσμένην καὶ ἀγύμναστον εἰσέτι.

Αἱ ὕδατογραφίαι (aquarelles) τοῦ κ. Λάντσα, αἱ ἐν ἑτέρῳ δωματίῳ ἐκτεθειμέναι, εἶναι ἔργα ἐπ' ὧν δύναται νὰ αναπαυθῇ εὐάρεστος ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ θεατοῦ. Ὁ κ. Λάντσα εἶναι ὁ μόνος ὁ ἀντιγράφων τὴν φύσιν ἢ ἀπομιμούμενος τὰς κλονιάς τῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριστος πολλῶν ἄλλων. Ὁ χρωματισμὸς αὐτοῦ εἶναι λαμπρὸς καὶ ἀκτινοβόλος· αἱ γραμμαὶ του ἀρμονικαὶ καὶ καλλιτεχνικῶς συνδιαζόμεναι πρὸς ἀλλήλας τέρπουσι καὶ μαγεύουσιν τὴν ὄρασιν. Ἐὰ εἰρήναια τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπέρου Νίκης, τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου καὶ τοῦ Παρθενῶνος, ἢ τοῦ ναοῦ τῆς Αἰγίνης, εἰς ἃ ἰδίως ἀρέσκειται νὰ ἐνδιατρίβῃ ὁ κ. Λάντσα, λαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν γραφίδα του μεγαλοπρέπειαν καὶ

ποικιλίαν, ἣν δὲν ἰδύνατο νὰ μαυτεύσῃ τις. Τὸ χρυσεῖον χροῖμα τῶν προαιωνίων ἐκείνων ἐρειπίων ἀπεικονίζεται ἀκηλίδωτον, καὶ τὰ ἔγχη τοῦ χρόνου φαίνονται καθαρῶτατα ἐπὶ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν γραμμῶν τοῦ ἡμετέρου χωριογράφου. Αἱ δύο ἀπόψεις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ μὲν ληφθεῖσα ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Μουσειῶν, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Λυκαβῆθου, εἶναι ἀξίαι τῆς γραφίδος τοῦ κ. Λάντσα. Ἀπλεστον φῶς ἐπιχύνεται ἐπὶ τὴν σημερινὴν πόλιν, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ γραφικὴ Ἀκρόπολις μετὰ τῶν πολλῶν ἐρειπίων τῆς, ὕψοῦται ἀείποτε καὶ ἐπιδείκνυται χρυσοφῆς καὶ στίλβουσα Ὀμολογητῶν ἡμῶς ὅτι αἱ χωριογραφίαι αὗται τοῦ κ. Λάντσα ἀποτελοῦσιν ὄρασιν ἐν μέσῳ καλλιτεχνικῆς ἐρῆμου, ἐὰν συγκληθῆται ἢ ἐκφραστῆ. Ἀκολούθως θέλομεν γράψαι περὶ τῶν γλυπτικῶν ἔργων τῶν ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Ὀλυμπίων ἐκτεθέντων.

Παλλιγενεσία, 9 Αυγούστου 1888.

διαθέσιμο στην ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων: https://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=43167&seg=10262

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Πρὸ ἡμερῶν ἐπερατώθησαν ἐν τῷ Πολυτεχνεῖοι οἱ καλλιτεχνικοὶ διαγωνισμοὶ καὶ ἀμέσως ὁ αὐτοχειροτόνητος τεχνοκρίτης τῆς «Ἀκροπόλεως» ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐπιδειχθῆ καὶ πάλιν ἐπὶ καλλιτεχνικαῖς γνώσεσιν. Ἡμεῖς δὲν σκοποῦμεν ν' ἀπκνήσωμεν αὐτῷ θὰ μεταδώσωμεν τοῖς ἀνκνῶσταις ἡμῶν τὰς ἡμετέρας κρίσεις ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν διαγωνισθέντων, καὶ ἡ κρίσις ἡμῶν ἂν ἐν τισὶ χρησιμεύσῃ ὡς καυτήριον εἰς τὸν τεχνοκρίτην ἢ τὸν ὑποβολέα αὐτοῦ, τοῦτο ἐστὶ ἀπλή σύμπτωσης.

Τὸ θέμα ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ταῖσι ἦτο γυμνόν. Τὰ ἔργα τῶν τριῶν συναγωνισθέντων ἀνῆρτηνται ἐν τῇ αἴθουσῃ τῆς γραφικῆς, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ. Ὀλίγοι, καὶ τοῦτο εἶναι λυπηρὸν, ἐπισκέπτονται τὴν αἴθουσαν ταύτην, ἀλλ' ὅσῳ ἄπειροι ἢ πεπειραμένοι καὶ ἂν εἴναι, διακρίνουσιν ἀμέσως τὴν διαφορὰν, καὶ εὐμενῶς ἀποδέχονται τὴν κρίσιν τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς. Ἄν ἦτο δυνατὸν πάντες οἱ ἐπισκέπται οὗτοι νὰ ἐγνώριζον καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ. προϋπάρχου τῆς ζωγραφικῆς, μετὰ πόσης εὐχερείας δὲν θὰ ἐξεργάζοντο κατὰ τῆς ἀχρηστίας τῆς σχολῆς ταύτης! Εὐτυχῶς ἡ γνώμη αὕτη μένει τεθαμμένη ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς δὲν ποιούμεθα ἐκτενέστερον λόγον περὶ ταύτης. Τὸ βραβεῖον ὑπὸ τῶν κριτῶν ἐδόθη τῷ κ. Γικμκλή. Ὀντως τὸ ἔργον τοῦτου ἤξιζε τὸ βραβεῖον. Εἶναι ἀνώτερον τῶν δύο ἄλλων, διότι καὶ κατὰ τὸ χρῶμα εἶναι ἀληθές καὶ κατὰ τὸ σχέδιον ἀκριβές. Ἡ πλάσις δὲν εἶναι σπουδαστοῦ ἐξήσκημένου· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταλογίζηται εἰς τὸν μαθητὴν. Δὲν ἐδιδάχθη, ὅτι ὁ σπουδαστὴς ὀφείλει νὰ περιορίζηται εἰς τὴν πιστὴν ἀντιγραφὴν τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρωματισμοῦ, νὰ μὴ ἀντιγράψῃ ἢ τὴν φύσιν, ὅπως βλέπῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦτο ἀπέτυχε κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, ὅπως δὲν ἐδιδάχθη, ὅτι πρέπει ν' ἀσκηθῆ καὶ εἰς τὴν γραφὴν τοποθεσιῶν, εἰς τὴν θαλασσογραφίαν.

γραφίαν, καὶ εἰς ἂν πολλοὶ ἐσπευσαν πρὸς τοῦτο. Ἄλλ' ὁ κ. Λύτρης, φέβῳ, ὡς ἔλεγε, μὴ οἱ μαθηταὶ χαλάσῃ διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ κ. Βολωνάκη, τοὺς ἀπέτρεψε! Τί ἐστὶ Βολωνάκης, τί σπουδῆ, τί χαρακτήρ, τί ἐν γένει διδασκαλία αὐτοῦ, περιττὸν νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς, ὅπως ἀποδείξωμεν, πόσον ἄδικον εἶχεν ὁ κ. Λύτρης. Ἀνεφάρκμεν τὸ γεγονός, διότι δὲν θέλομεν ν' ἀδικηθῆ οὔτε ὁ βραβευθεὶς κ. Γικμκλῆς οὔτε οἱ δύο ἕτεροι οἱ συναγωνισθέντες.

Τὰ ἔργα τούτων καθυστέρησαν πολὺ τοῦ τῶν σπουδαστοῦ τῶν, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἐν. Τὸ σχέδιον εἶναι κάκιστον, ὁ δὲ χρωματισμὸς ψευδής· αἱ σκιαὶ; Ἄδαι μᾶλλον ὡς ρυπαρότητες σχετιζόμεναι πρὸς τὴν ἀποτυχίαν δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν· ἄλλὰ μὴ καὶ κατὰ τοῦτο πταίει ὁ μαθητής; Ποσῶς. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ μᾶς εἴπῃ εἰς ποῖον πρῶσωπον ἀνθρώπου ἢ εἰς ποῖον σῶμα εἶδε *h un rouge et vert et émeraude*, πῶς κατάρθωσε νὰ πιστεύῃ ὅτι δύνανται νὰ συνδυασθῶσιν οἱ χρωματισμοὶ οὗτοι; Ἡμεῖς εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἂν ἀρίστο ὁ μαθητής μόνος εἰς τὴν ἐκλογὴν, καὶ ἐχρωμάτιζεν ὅπως

ὁ ἴδιος ἐβλεπε τὸ πρότυπον, θὰ ἐδείκνυεν ἡμῖν ἔργον τελειότερον, διότι φαίνεται ὅτι βλέπει τὸ χρῶμα ἀληθές. Ἡ *reputation valler* θὰ ἔχη ἐπὶ πολὺ ἔτι πέρασιν εἰς βᾶρος τῶν ἀτυχῶν σπουδαστῶν; Ἡ ἐπιείκεια τοῦ κ. διευθυντοῦ δὲν ἐξήντηλῆθη ἔτι; (ἀκολουθεῖ) Γ. Κ.

Διὰ τοὺς τῶν κατωτέρων τάξεων παράπων ἐχομεν ἢ ἐπαίνους, τόσω διὰ τὰ ἀγάλματα ὅσῳ καὶ διὰ τὰς προτομάς. Ἐὰν οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἦσαν ἐπιμελέστεροι, θὰ ἐπεδείκνυον ἡμῖν ἔργα ἀνθρωπινώτερα. Ἀμελεῖς οὗτοι ἔδωκαν ἀφορμὴν ταῖς πολεμίοις τῆς ἐκ τῶν ἀγαλμάτων σπουδῆς νὰ ἐκχύσωσιν καὶ πάλιν τὴν χολὴν των, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἀκαδημίας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐκ τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων προπαρασκευάζονται οἱ καλλιτέχναι· θαυμάζονται τὰ ἀγάλματα διότι ἀναπληροῦσιν αὐτὴν τὴν φύσιν, διότι, ὡς οἱ Γάλλοι λέγουσιν, εἶναι ζωντανὰ, μυρίζουσι φύσιν. Ἐὰν ἔχετε ἕνα γυμνὸν καὶ ἕν ἀγαλμα εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτό! Διὰ τοὺς ἀρχαίους μάλιστα πρέπει νὰ προτιμῶνται τ' ἀγάλματα, διότι ἐκ τῆς ἀκινήσεως τούτων εὐκολώτερον περογυμνάζεται ὁ μαθητής. Ἄλλ' οἱ πολέμιοι τῆς τοιαύτης σπουδῆς ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τοὺς κόπους των. Θέλουσι διὰ τῆς καταργήσεως τῆς σπουδῆς τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἐδρῶν νὰ μείνωσι καὶ ἔδρα κατεχόμεναι ὑπὸ καλλιτεχνῶν πολὺ ἱκανωτέρων ἐκείνων, νὰ μείνωσι μόνοι αὐτοί,

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

<http://www.nationalgallery.gr/el/>

<http://www.ebyzantinemuseum.gr/?i=bxm.el.collections>

<http://www.nationalgallery.gr/library/site/content.php>

<https://library.parliament.gr>

<https://www.pinakothek.de/sammlung/rundgang-neue-pinakothek>

<https://www.bildindex.de/>

<http://www.deutschefotothek.de/>

